

ZNACZĄCE POSTACI W EDUKACJI DOROSŁYCH I ANDRAGOGICE

Tadeusz Kowalewski

EDUKACJA DOROSŁYCH W KONCEPCJI RYSZARDA WROCZYŃSKIEGO

Słowa kluczowe: edukacja dorosłych, kształcenie permanentne, nadążanie za postę-
pem, modyfikacja uzyskanych kwalifikacji.

Streszczenie: Ryszard Wroczyński należy do najwybitniejszych polskich pedago-
gów społecznych XX wieku. Jednym z najważniejszych obszarów jego zaintereso-
wań naukowych była edukacja dorosłych. Koncepcję edukacji dorosłych stworzo-
ną przez R. Wroczyńskiego cechuje wnikliwa analiza czynników, które warunkują
konieczność edukacji permanentnej oraz ich konsekwencje dla systemu szkolnego.
Jego pionierskie rozważania naukowe na temat edukacji dorosłych przyczyniają się
do szerszej dyskusji nad współczesnym kształtem edukacji dorosłych.

Wprowadzenie

Ryszard Wroczyński należy do znanych pedagogów społecznych XX wieku w Polsce (obok takich postaci jak Helena Radlińska, Aleksander Kamiński i in.)¹. Pod jego kierownictwem w warszawskim środowisku pedagogów społecznych powstała, stworzona przez niego, szkoła naukowa o bardzo silnej pozycji w kraju. Był też historykiem oświaty i wychowania, teoretykiem i historykiem wychowa-
nia fizycznego oraz sportu.

---

¹ Dorobek autorski R. Wroczyńskiego obejmuje 15 książek, 8 tomów źródeł pedagogicznych, wiele prac redagowanych i współredagowanych oraz ponad 400 studiów, artykułów, opracowań, recenzji. Do szczytowych osiągnięć R. Wroczyńskiego należą m.in. następujące dzieła: *Pedagogika społeczna* (V wyd. 1985), *Edukacja permanentna. Problemy – perspektywy* (wyd. II 1975), *Dzieje oświaty polskiej do roku 1795* oraz *Dzieje oświaty polskiej 1795–1945* (wyd. III 1996), *Powszechne dzieje wychowania fizycznego i sportu* (wyd. II 1985).

R. Wroczyński był uczonym i teoretykiem badań, ale również działaczem społecznym i organizatorem badań. Jego koncepcje pedagogiczne cechował wyjątkowy realizm, wręcz pragmatyzm. Były to koncepcje odległe od abstrakcyjnych i „scholastycznych” rozważań, poruszających się w obrębie ewentualnych możliwości, ale również koncepcji idealistycznych czy „romantycznych”. Ów realizm i konkretność (a przy tym prostota) rozważań nie były, jak się wydaje, przypadkowe. Skłaniały ku temu trudne warunki ówczesnego życia Profesora, zarówno naukowe jak i osobiste, co należy szczególnie podkreślić.

Warunki życia i rozwoju naukowego Profesora

Już w okresie studiowania filologii polskiej oraz pedagogiki na Uniwersytecie Jagiellońskim (1928–1933) zainteresował się R. Wroczyński pozytywizmem warszawskim, akcentującym znaczenie wiedzy o faktach pozytywnych (w tym również historycznych) i na nich budujących refleksją naukową. Nie był to pozytywizm w sensie Comte`owskim, filozoficznym; pozytywizm antymetafizyczny, niekiedy antykościelny; ani też klasyczny neopoztywizm akcentujący nauki przyrodnicze jako wzorcowe dla naukowości badań wraz z podkreśleniem metod matematycznych (np. statystycznych). Było to raczej myślenie pozytywne narzucone przez realia życia narodowego i społecznego w Polsce, wymagającego pracy organicznej i „u podstaw” czy oświaty ludu. Myślenie nakierowane również na realizację celów kultury moralnej wychowania, bez której nie widział R. Wroczyński możliwości postępu cywilizacyjnego (Wujek 1999, Wroczyński 1947)².

Zaraz po studiach, w 1933 roku rozpoczął pracę w szkole dla dorosłych w Białymstoku oraz w Brześciu n. Bugiem, gdzie z kolei zetknął się z problemami realnego analfabetyzmu, braku uczestnictwa dorosłych w kulturze i ideami oświaty ludowej. Wojenne doświadczenia osobiste pogłębiły jeszcze bardziej „myślenie pozytywne”. Był on także okręgowym instruktorem oświaty pozaszkolnej, a od 1936 r. należał do Związku Nauczycielstwa Polskiego. Współpracował również z Instytutem Oświaty Dorosłych w Warszawie oraz ze Studium Pracy Społeczno-Oświatowej Wolnej Wszechnicy Polskiej w Warszawie. Tuż przed wojną w 1938 r. uzyskał doktorat na Uniwersytecie Jagiellońskim. W czasie wojny i okupacji 1939–1944 prowadził tajną działalność nauczycielską, należał do ścisłego kierownictwa konspiracyjnej Okręgowej Komisji Oświaty i Kultury w Białymstoku, był członkiem Armii Krajowej (Theiss, Pawłowicz 2001).

W warunkach realnej konspiracji trzeba było zawiesić romantyczne poczyna-
nia, które choć oczekiwane przez społeczeństwo, były bardzo ryzykowne. Działal w strukturach Departamentu Oświaty i Kultury Rządu Emigracyjnego w ramach okręgu, gdzie kierował Wydziałem Szkół Zawodowych i Oświaty Dorosłych.

² T. Wujek przypomina główne symptomy upadku kultury moralnej w ujęciu R. Wroczyńskiego: nieposzanowanie cudzej własności, nieodpowiedzialność słowa i czynu, niechęć do pracy realnej i długotrwałego wysiłku oraz alkoholizm.

Przeprowadzał i dozorował egzaminy maturalne z dużym narażeniem osobistym. W 1944 roku (po wyparciu Niemców i zajęciu Białegostoku przez wojska rosyjskie³) pracował na stanowisku dyrektora Państwowego Gimnazjum i Oświaty Dorosłych w Białymstoku. Niejasna i trudna była sytuacja żołnierzy AK wychodzących „z lasu”, którym starał się pomagać R. Wroczyński z narażaniem własnego życia, gdyż trzeba było ochraniać tych żołnierzy, załatwiając im tzw. „papiery, dokumenty”, które musiały być wiarygodne podczas zatrzymań przez sowieckich okupantów. R. Wroczyński potrafił takie dokumenty załatwić i w ten sposób chronił potrzebujących żołnierzy⁴.

W 1945 r. R. Wroczyński przeniósł się do Warszawy, gdzie zaczął kierować Wydziałem Kształcenia Dorosłych w Ludowym Instytucie Oświaty i Kultury. Tak więc oświata dorosłych (w ramach pedagogiki społecznej) była po wojnie chronologicznie pierwszym i koniecznym elementem głównego przedmiotu zainteresowań R. Wroczyńskiego. Budował on i rozwijał swoją koncepcję pedagogiki społecznej w określonych realiach społeczno-politycznych. Punktem wyjścia ogółu poglądów pedagogicznych R. Wroczyńskiego, w tym także koncepcji pedagogiki społecznej, jest określona interpretacja wychowania niezależna od ideologicznych nacisków.

Od 1947 r. związał się z kierowaną przez H. Radlińską Katedrą Pedagogiki Społecznej Uniwersytetu Łódzkiego, gdzie był asystentem-wolontariuszem, a po uzyskaniu w 1950 r. habilitacji – etatowym docentem. Po zamknięciu przez władze tego ośrodka w 1952 r. podjął pracę na Wydziale Filozoficzno-Społecznym Uniwersytetu Warszawskiego, a po jego reorganizacji – Wydziale Pedagogiki i Psychologii UW. Drugim jego głównym miejscem pracy w latach 1953–1979 był Instytut Naukowy Kultury Fizycznej w Warszawie oraz Akademia Wychowania Fizycznego, gdzie kierował Zakładem Historii Wychowania Fizycznego (Theiss 1999).

Prof. R. Wroczyński zdobył na Uniwersytecie Warszawskim kolejne stopnie i tytuły naukowe: docenta (1952), profesora nadzwyczajnego (1955), profesora zwyczajnego (1968). W tymże Uniwersytecie pełnił takie funkcje, jak m.in.: prodziekan Wydziału Filozoficzno-Społecznego (1952–1953), dziekan Wydziału Pedagogicznego (1953–1958, 1962–1966), dyrektor Instytutu Pedagogiki (1971–1975). W 1957 r. zorganizował Katedrę (Zakład) Pedagogiki Społecznej, którą nieprzerwanie kierował do 1979 r. Była to trzecia – po Studium Pracy Społeczno-Oświatowej WWP (1925) oraz Katedrze Pedagogiki Społecznej Uniwersytetu Łódzkiego (1945) – samodzielna instytucja naukowo-dydaktyczna w zakresie pedagogiki społecznej, skupiająca liczne grono uczniów i współpracowników.

³ 27 lipca 1944 roku wojska sowieckie zajęły Białystok. Zmienił się tylko okupant, w miejsce hitlerowców przyszli sowieci, <http://www.info.bialystok.pl/historia/kalendarium/obiekt.php>

⁴ Informacje te pochodzą z rodzinnych wspomnień synów R. Wroczyńskiego, które uzyskałem z rozmowy z Krzysztofem Wroczyńskim 20.03.2013 roku.

Należy zauważyć specyfikę jego pracy naukowo-badawczej w okresie totalitarnego państwa socjalistycznego. Gdy w latach pięćdziesiątych XX wieku R. Wroczyński na stałe związał się z Uniwersytetem Warszawskim, presja ideologiczna obejmowała wszystko i wszystkich – także nie oszczędziła Profesora. W jednej z poufnych opinii podpisanej przez Irenę Kurową z 24 VIII 1954 r. czytamy m.in.: (...) *ob. Wroczyński nie współpracuje z organizacją partyjną i nie rozumie konieczności tej współpracy* (Theiss 1999, s. 20). Były jeszcze i inne tego typu opinie i ataki. Profesor, jak świadczą zachowane materiały, odważnie przeciwstawiał się zwolennikom stalinizmu. Bieżące zadania organizacyjne i dydaktyczne nie osłabiły tempa własnych prac badawczych R. Wroczyńskiego.

W 1979 r. R. Wroczyński przeszedł na emeryturę, ale swoją aktywność zawodową kontynuował, podejmując się nowych wyzwania naukowych i bacznie obserwując zachodzące w Polsce zmiany społeczno-polityczne na początku lat 80.⁵ Popierał w miarę swoich sił i możliwości niezależną działalność polityczną tamtego okresu do końca swojego życia (Theiss 1999).

Znaczenie edukacji dorosłych

R. Wroczyński uważał, że jeżeli system oświatowy (i wychowawczy) obejmuje: *tor szkolny (wszystkich szczebli i typów), tor wychowania poza szkołą i tor kształcenia dalszego w dojrzałym życiu człowieka* (Wroczyński 1973, s. 129), to w takim przedmiocie musi znaleźć się edukacja dorosłych. R. Wroczyński (Wroczyński 1997, s. 175) podkreśla coraz większe zintegrowanie kształcenia szkolnego i poszkolnego. Jest to konsekwencją wypełniania przez system szkolny charakteru otwartego, torującego drogę do dalszych procesów edukacyjnych w życiu dorosłym. O łączeniu się tych dwóch torów edukacyjnych decyduje ponadto *silne sprzężenie szkoły jako instytucji wychowawczej z ogólnym procesem rozwoju społeczno-ekonomicznego* (Wroczyński 1997, s. 175). W konsekwencji tego sprzężenia na płaszczyźnie otwartości szkoły młody człowiek, który ją opuszcza, odczuwa potrzebę dalszej edukacji i ma wykształcone umiejętności zaspokajania tej potrzeby. Najwięcej uwagi oświacie dorosłych *sensu stricto* poświęcał R. Wroczyński w latach 1946–1949. Uwarunkowania społeczne wymuszały wręcz tego typu poszukiwania naukowe. Aktywizacja dorosłych, w sytuacji ogromnych strat wojennych była niemożliwa bez likwidacji analfabetyzmu, zapóźnienia i uzupełnienia wykształcenia. Problematyka edukacji dorosłych w następnym okresie jego pracy naukowej (po 1955 roku) związana była z kształceniem permanentnym.

R. Wroczyński wspólnie z J. Kowalczyk opublikowali pracę *Kierunki rozwoju kształcenia ustawicznego i oświaty dorosłych*, prezentującą wyniki badań

⁵ R. Wroczyński zmarł 23 VIII 1987 r. w Warszawie. Spoczywa na Cmentarzu Farnym w Białymstoku. Odznaczony był m.in. Krzyżem Oficerskim i Kawalerskim OOP oraz Medalem Komisji Edukacji Narodowej.

edukacji całościowej w kontekście zmian społeczno-gospodarczych w Polsce przełomu lat 70. i 80. ubiegłego wieku. Przedstawili w niej kryzys tradycyjnego modelu szkoły, który rozwiązać można poprzez powszechność kształcenia oraz rozciągnięcie procesu edukacyjnego na całe życie człowieka. Postulowali między innymi:

- wprowadzenie „szkoły otwartej”, drożności pionowej i poziomej systemu kształcenia,
- umożliwienie młodzieży przerywającej naukę dalszą edukację w różnych jej formach,
- konieczność właściwego zdefiniowania pojęć, a zarazem umiejętności związanych z ideą kształcenia ustawicznego będących podstawą dalszego rozwoju (Kowalczyk, Wroczyński 1981).

Z szerokiej palety działań i koncepcji rozwijanych przez Profesora R. Wroczyńskiego, które z czasem stworzyły silną szkołę pedagogiki społecznej pragniemy podkreślić kilka wątków o charakterze doktrynalnym, ważnych, jak sądzimy do dziś.

Wątki doktrynalne w palecie działań i koncepcji

Najpierw należy koniecznie podkreślić rolę badań historycznych w koncepcjach pedagogicznych R. Wroczyńskiego w ogóle, w koncepcji pedagogiki społecznej, oświaty dorosłych i również edukacji permanentnej⁶. Myślenie w kategoriach rzetelnej wiedzy historycznej, zwłaszcza polskiej, narodowej i państwowej jest cechą charakterystyczną pedagogiki społecznej R. Wroczyńskiego. Jest to element tzw. pedagogiki empirycznej i właśnie pozytywnej. Historia dostarcza swoistych „empirycznych danych” mogących urealnić badania naukowe i ustrzec od abstrakcyjności i publicystycznej czy demagogicznej płytkości charakterystycznej dla badań doraźnych. Są to elementy myślenia bardziej tradycjonalistycznego niż rewolucyjnego.

Drugim elementem było bardzo szerokie traktowanie procesów wychowawczych uwzględniające *w procesach kształtowania życia człowieka wpływy instytucji wychowawczych i oddziaływania środowiskowe, którym podlegają zarówno dzieci, młodzież, jak i dorośli* (Wujek 1999, s. 13). Wychowania i edukacji nie uważał Wroczyński za coś wyizolowanego z przebiegu życia. Bardzo szerokie traktowanie przedmiotu uwzględniające różne odniesienia i uwarunkowania, wyklucza jakąś ekonomizację działań oświatowych i wychowawczych, upolitycznienie,

⁶ Rolę badań historycznym wymownie podkreślają same tytuły najważniejszych publikacji Profesora, jak np.: *Idee dramatów Aleksandra Świętochowskiego na tle pozytywizmu warszawskiego*, Kraków 1934; *Pozytywizm warszawski. Zarys dziejów oraz wybór publicystyki i krytyki*, Warszawa 1948; *Myśl pedagogiczna i programy oświatowe w Królestwie Polskim na przełomie XIX i XX wieku*, Warszawa 1955, 1963; *Powszechnie dzieje wychowania fizycznego i sportu*, Warszawa – Wrocław 1979, 1985. Trzeba też pamiętać, że prof. R. Wroczyński przez ponad 30 lat był redaktorem naczelnym „Przeglądu Historyczno-Oświatowego”, któremu poświęcał wiele uwagi.

ideologizację itd. Niektórzy badacze widzą w tym wpływ idei strukturalistycznych na pedagogikę społeczną R. Wroczyńskiego (Nowacki 1999). Niewątpliwie nie bez racji. Ponadto w szeroki wachlarz uwarunkowań wychowawczych wchodzi tradycja, obyczaj, moralność, religia, co czyni pozytywizm R. Wroczyńskiego dość swoistym.

Wybrane aspekty edukacji dorosłych R. Wroczyńskiego

Kształcenie permanentne i oświata dorosłych stają się współcześnie koniecznością⁷. T. Wujek przytacza w swojej publikacji charakterystyczne stwierdzenie R. Wroczyńskiego, który uważał, że *kształcenie permanentne staje się w tych warunkach koniecznością, która obejmuje wszystkich ludzi, niezależnie od wieku, wykształcenia, specjalności zawodowej, stanowiska. Nikt nie będzie się mógł czuć ostatecznie i raz na zawsze wykształcony* (Wujek 1999, s. 13). Cytowanie tej wypowiedzi świadczy o uniwersalności stwierdzeń Profesora.

Niezbędność kształcenia ustawicznego w rozwoju nowoczesnego społeczeństwa jest aktualna niezależnie od rozwoju społeczno-gospodarczego. Jej potrzeba wynika z ciągłego rozwoju oraz postępu naukowego i cywilizacyjnego. Według niego w procesach dalszego kształcenia dominować zaczyna modernizacja kwalifikacji, odświeżanie wiedzy i umiejętności, nadążanie za postępem w obrębie uzyskanej, wysokiej nieraz specjalizacji.

Tak więc według R. Wroczyńskiego kształcenie zdolności nadążania za postępem oraz modyfikacja uzyskanych kwalifikacji stanowi istotę edukacji permanentnej (Wroczyński 1976). Wobec tego rozwój oświaty permanentnej ma duże konsekwencje dla struktury systemu oświatowego oraz dla treści i metod nauczania (Wroczyński 1976).

W opinii T. Wujka R. Wroczyński jeszcze przed ukształtowaniem się edukacji permanentnej jako odrębnej dziedziny badań postulował, aby program szkoły dla dorosłych obejmował problematykę socjalną i zawodową, a także uwzględniał zagadnienia samokształcenia i technologię pracy umysłowej już od najniższych szczebli szkoły średniej w szerokim wymiarze⁸. Tak pojmowany program miał nadać szkole średniej dla dorosłych swoistą specyfikę i związać mocno szkołę z życiem. W ten właśnie sposób szkoła stawałaby się ośrodkiem kształcącym odbiorcą dóbr kulturalnych, który aktywnie współuczestniczy w jej tworzeniu (Wujek 1999).

⁷ R. Wroczyński używa przede wszystkim terminu edukacja permanentna, jednak wymiennie posługuje się terminami oświata ustawicznej, ciągłej, nieustającej.

⁸ R. Wroczyński pisał: *Z pierwszym pełniejszym projektem uściślenia pojęcia kształcenia permanentnego spotykamy się w roku 1955, w materiałach francuskiej Ligi Oświaty (Ligue de l'Enseignement). Działacz Ligi, Pierre Arents, w związku z przygotowywaną wówczas koncepcją reformy szkoły sformułował [...] definicję kształcenia permanentnego. Wujek T. (1999), Ryszard Wroczyński jako prekursor andragogiki, „Ruch Pedagogiczny”, nr 1/2, s. 15.*

R. Wroczyński nie tylko pisał, ale również zajmował się problematyką organizacji szkół dla dorosłych. Uważał, że szkoły dla dorosłych powinny mieć swoją tożsamość i nie powinny zapożyczać wzorów ze szkół średnich dla młodocianych. Twierdził bowiem, że bardziej odpowiednie wzory dla szkolnictwa dorosłych istnieją w szkolnictwie wyższym, na uniwersytetach ludowych i powszechnych, które mają większe doświadczenie pracy z dorosłymi. Jednocześnie podkreślał, że najlepsze metody i programy będą miały niewielkie znaczenie, jeśli nie będą realizowane przez właściwego wykonawcę, czyli nauczyciela, który byłby w stanie stymulować zainteresowanie sprawami kultury wśród ludzi dorosłych. Rola takiego przewodnika jest niezbędna w czasie, gdy rozwój cywilizacyjny sprawia, że redukuje się czas pracy, a zwiększa czas wolny człowieka (Wujek 1999).

W interesujący i dość wyczerpujący sposób refleksje, wyniki studiów i przemyśleń w zakresie edukacji dorosłych zostały przedstawione przez R. Wroczyńskiego w publikacji pt. *Praca oświatowa: rozwój – systemy – problematyka* (Wroczyński 1965). Zawarte w niej rozważania teoretyczne nad edukacją dorosłych wiąże R. Wroczyński ściśle ze zjawiskami otaczającego świata – środowiskami społecznymi, kulturowymi, cywilizacyjnymi i ich oddziaływaniem na kształtowanie się jednostek ludzkich. Dalsze poszukiwania naukowe oraz wnioski wynikające z prowadzonych przez niego prac badawczych pozwoliły na sformułowanie precyzyjnej typologii zadań edukacji dorosłych, którą pojmował jako wynik warunków istniejących w poszczególnych krajach i środowiskach społecznych.

Zakończenie

R. Wroczyński, rozważając znaczenie edukacji dla dorosłych podkreśla coraz większe zintegrowanie kształcenia szkolnego i poszkolnego. Jest to konsekwencją nabierania przez system szkolny charakteru otwartego, torującego drogę do dalszych procesów edukacyjnych w życiu dorosłym. O łączeniu się tych dwóch torów edukacyjnych decyduje ponadto *silne sprzężenie szkoły jako instytucji wychowawczej z ogólnym procesem rozwoju społeczno-ekonomicznego* (Wroczyński 1997, s. 175). W konsekwencji tego sprzężenia na bazie otwartości szkoły człowiek, który ją opuszcza, odczuwa potrzebę dalszej edukacji i ma wykształcone umiejętności zaspokajania tej potrzeby. W tak rozumianym sprzężeniu edukacji szkolnej i poszkolnej edukacja ustawiczna staje się strukturą zintegrowaną, obejmującą wszystkie etapy edukacji instytucjonalnej (przedszkolnej, szkolnej i poszkolnej) oraz współtowarzyszące im na wszystkich tych etapach procesy samodoskonalenia (Wroczyński 1997).

W dorobku antenata R. Wroczyńskiego można doszukać się znacznie większej liczby opracowań dotyczących edukacji dorosłych (oświaty dorosłych) niż

te⁹, na które autor powoływał się w tym opracowaniu. Nie wszystkie zostały uwzględnione, gdyż przekraczałyby to ramy redakcyjne tego artykułu.

Bibliografia

1. Theiss W., Pawłowicz U. (2001), *Bibliografia prac Ryszarda Wroczyńskiego*. Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa.
2. Kowalczyk J., Wroczyński R. (1981), *Kierunki rozwoju kształcenia ustawicznego i oświaty dorosłych*, IBP, Warszawa.
3. Nowacki T.W. (1999), *O poglądach pedagogicznych Ryszarda Wroczyńskiego*, „Ruch Pedagogiczny” nr 1/2.
4. Theiss W. (1999), *Ryszard Wroczyński – pedagog społeczny*, [w:] *Pedagogika społeczna. Pytania o XXI wiek. Pamięci Profesora Ryszarda Wroczyńskiego*, Przeclawska A., Theiss W. (red.), Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa.
5. Wroczyński R. (1947), *Czynniki wychowawcze w pracy oświatowej*, „Praca Oświatowa” nr 2.
6. Wroczyński R. (1973), *Edukacja permanentna. Problemy – perspektywy*, PWN, Warszawa.
7. Wroczyński R. (1976), *Edukacja permanentna*, PWN, Warszawa.
8. Wroczyński R. (1997), *Kształcenie ustawiczne*, [w:] *Encyklopedia pedagogiczna*, Pomykało W. (red.), Fundacja Innowacja, Warszawa.
9. Wroczyński R. (1965), *Praca oświatowa: rozwój – systemy – problematyka*, Nasza Księgarnia, Warszawa.
10. Wujek T. (1999), *Ryszard Wroczyński jako prekursor andragogiki*, „Ruch Pedagogiczny”, nr 1/2.

---

⁹ Edukacji dorosłych R. Wroczyński poświęca wiele miejsca w swoim dorobku, czego przykładem są m.in. następujące jego publikacje: *Kształcenie dorosłych na terenie m.st. Warszawy*, „Praca Oświatowa” 1946 nr 5; *Ludzie pracy zdobywają wiedzę*, „Wiedza i Życie” 1954 nr 5; *Zagadnienia szkolnictwa dla dorosłych i pracy kulturalno-oświatowej*, [w:] *Elementy nauk pedagogicznych*, pod red. B. Suchodolskiego, S. Wołoszyna, PWN, Warszawa 1955; *System i klasyfikacja form oświaty dorosłych*, „Oświata Dorosłych” 1958 nr 2; *W sprawie pojęcia i zadań oświaty dorosłych*, „Oświata dorosłych” 1961, nr 3; *W sprawie pojęcia i zadań oświaty dorosłych*, „Zeszyty Naukowe Wojskowej Akademii Politycznej. Seria Pedagogika” 1961 nr 5; *Współczesne tendencje w oświacie dorosłych (w świetle międzynarodowych kongresów w Elsinore i Montreal)*, „Kwartalnik Pedagogiczny” 1963 nr 2; *Edukacja ustawiczna w wielkim zakładzie pracy – zagadnienia ogólne. Materiały z konferencji w Zaborowie w dn. 26-30.IX 1983*, [w:] *Kształcenie ustawiczne w wielkich zakładach przemysłowych*, red. St. Kaczor, Warszawa 1984.

Adult education in the concept of Ryszard Wroczyński

Key words: adult education, continuing education, keeping pace with the progress, modification of qualifications.

Summary: Ryszard Wroczyński is one of the most outstanding Polish social pedagogues of the 20th century. Adult education was among his main fields of expertise. The concept of adult education created by Ryszard Wroczyński features the in-depth analysis of factors determining the necessity of continuing education and their consequences for the school system. His pioneering research discussion on adult education contribute to the broader debate over the shape of the modern adult education.

Dane do korespondencji:

Dr Tadeusz Kowalewski

Politechnika Białostocka

Wydział Zarządzania

Katedra Marketingu i Przedsiębiorczości

ul. Ojca Tarasiuka 2

16-001 Kleosin

e-mail: t.kowalewski@pb.edu.pl

